

Goslar Jan.

Ko da ga je veter pripuhnil od bogve kod, se je neko popoldne nenadno prikazal na oder kavarniškega vrta stari goslar Jan. Beli lasje so mu lili ko beli oblački po hrbtu in med goslanjem je bil ves zamaknjen v neke čudežne dežele. Nikoli se ni nasmehnil, nikoli spregovoril besede. V bridko skrivnost je bil zagreben.

Le eno smo doživljali na njem:

Sleherno popoldne ob pol petih se je prizibal in prinesel s seboj gosli, saksofon, pozavno in bas. Odklenil je vrata na oder in odložil glasbila. Pobožno je odpuhaval prah s harmonija in klavirja, odpiral stojalca in priklepal z medenimi kljukicami note nanje. Segel je po goslih v škatli, ljubo jih pobožal z dlanjo ko dete po licu, lahko jih položil na klavir. Še je navil lok pa namazal žimo v tetivi. Obraz mu je pri tem gorel v prečudnem žaru, roke so mu podrhtavale.

Potem se je naslonil na ograjo in čakal tovarišev, ki so prihajali ob petih. Vsak hip mu je roka podzavestno segla v žep: še deset minut, še pet... Nemirno je segel po goslih in jih ubral; nato je prestavil stojalca, popravil note, obrisal s krpo prašek, ki se je prikadil na črno klavirjevo tipko. Pomočil je lok v kolofonijo in potegnil ž njim ko po svojem srcu: mehkeje bo drsel po struni, mileje bo klical...

Tako je Jan sleherno popoldne pričakoval ure, ko se bo znova izkričal v glasni družbi glasbil. Mnogokaj je nosil, česar nista slišala niti noč niti dan; a do kapljice je izlil v gosli v teh popoldnevih.

»Pet!« je vztrepetal.

Kot kaplje so kapljali, zdaj eden zdaj drugi. Vsak je zasedel svoj vsakodnevni prostor in si vzel glasbilo. Točno ob četrt na šest je sunil kapelnik s taktirko v zrak in razlila se je žalostna pesem po vrtu. V Janu se je na mah vse spremenilo: oči so mu zastrmele nekam v nepoznano; glava se mu je zlomila, ko da je podsekana; roke so se mu zamaknile, vse telo se mu je v prečudnem soju nagnilo za pesmijo... Janu gre med goslanjem duša na božjo pot; po zvoku strune potuje.

Ob njegovih goslih je ves vrt onemel. Molčale so duše, molčale so mize, molčali so listi v kostanjih. Vse je šlo nekam na pot.

Nekoč sem zamudil popoldanski koncert. Vstopil sem tik pred prvo pesmijo. Žavalovil je valček. Prisluhnili smo. Nekje zeva praznina; tople roke, ki je šla skozi vse napeve kot božji duh, ni bilo. Janov stolec je bil prazen...

*

Osem tednov ga nismo videli. Na njegov stolec se je po treh dneh usedel mladeč, čigar gosli niso imele zgodovine, da bi pele o njej. Čisto po črnih notnih pikah so skakljale; brez misli in pameti. Zato nam je bila črna kava vsak dan grenkejša.

Zadnje dni meseca julija sem ga v solnčnem zatonu uzrl v oknu. Koščeni obraz in beli lasje so se sprijeli na steklo in blaženo spokojen smehljaj je medlel skozenj.

Nekaj me je pognalo po izgledanih stopnicah v sobo.

»Gospod Jan, kdaj se vrnete? Pol kavarniškega vrta se je izpraznilo, čakamo vas.«

»Pridem, pridem. Že ves dan mislim na petnajsti avgust. Takrat goduje

moja rajna mati. In zagoslal bom njeno pesem. Trikrat v letu jo imam na goslih: na dan rojstva, godu in smrti. Drugega ji ne morem dati.«

»Katera je njena pesem?«

»Slišali jo boste.«

»Vi ste ljubili mater, gospod Jan?«

Zresnilo se mu je lice. To vprašanje je segalo v dno njegovih skrivnosti. Toda srce mu je danes nekam zvalovalo. Naj gre val naprej!

»Ljubil? Nikoli je nisem videl; in vendar bi umrl ta trenutek za njo. Le misel nanjo mi je dala toliko let in toliko ljubezni do gosli. Moja mati je bila pelikan: do zadnjega koščka življenja se mi je dala použiti. Očeta nam je v jami ubilo, jaz sem bil tedaj droben fantek. In od takrat ni bilo več kruha pri nas. Dan za dnevom je hodila mati okrog hiš, bolna in ponižana se je vračala z lončkom mleka in skorjo kruha. Mnogokrat se je vrnila brez kruha, tedaj je pokleknila k moji posteljici in me proseče gladila po laseh, naj ji odpustim. Nekoč pa je ni bilo ves dan. Pod večer se je opotekla v sobo kot podžagana, iz ust se ji je pocedil curek krvi. Položila je lonček na stol, sesedla se na tla poleg moje postelje in me prijala za roko. Držal sem ljubečo roko svoje matere, dobro kot kruhek, toplo kot lučka. Lačen sem zaspal. Zjutraj ni bilo roke več. Skočim s postelje. Ob postelji je ležala moja mati, mrzla in mrtva... Kaj je bilo naprej, je brez pomena. Ko sem odrasel, sem vzel očetove gosli, na katere je nekoč pod večere materi godel. In šel iz domovine. Domačija mi ni dala miru. Materino pesem sem nosil čez vse meje. Črednik sem bil, carinik, grobar, tkalec in Bog vedi, kaj še, a gosli nisem zatajil en sam dan. In tako sem nekoč izsanjal pesem o materinem srcu, ki je odprto svojemu otroku do zadnjega diha...

Koder hodim, poveljučujem mater. V srcu nosim pesem in ob njenih dneh jo izlijem med ljudi. Takrat druga glasbila le iz daljave pripevajo, kot bi zvonovi šepetali. Petnajstega avgusta: Mařenka...«

Primaknil je znova obličje k hladnemu steklu. Nemir se mu je sprehajal po očeh in zardelih licih. Mnogo je odkril. Ne bi, toda osem tednov je molčal. Le s srcem se je razgovarjal. Danes ga je misel na mater zavedla.

»Gospod Jan, čakamo.«

»Petnajstega.«

*

V tretjini avgusta je Janu presahnila blagajna. Kruh je splahnel, črnina za krepčanje se posušila.

»Grem. Telo mi je znova mladeniško. Prsi so dodobra izkašljale prehlad. Stolec me čaka na odru. Nihče ni odpuhnil prahu z glasbil. Moje gosli se žalostijo od samote. Čakajte, prijatelji! Že sem vam zagoslal materino. Toda tako me še niste slišali. Srce se širi od hrepenenja...«

»Gospod kavarnar,« je potrkal, »vrnil sem se. Zdravje v redu.«

»Dragi Jan, drugo sezono od srca rad, zdaj pa teče pogodba z vašim naslednikom.«

»Kaj?«

»Ne zamudite, Jan, nisem mogel čakati.«

Jan se ni ozrl kavararju v oči, ni mu rekel zbogom. Okrenil se je kot dvajsetleten fant in odbrzel; ni on človek, ki baranta z umetnostjo.

»Mnogo je kavar, mnogo nočnih lokalov. Nekje bodo planili po mojih goslih.«

Jan je tekal zmerom bolj teman. Povsod so imeli za to sezono zaključeno število godcev. Tri dni je romal in vse take hiše obromal. Nikjer

ni bilo prostora zanj, nikjer kruha, nikjer strehe... Tedaj je sredi ceste obstal in zakričal v nebo:

»Moja pot je končana. Gosli so doigrale. Sliši, mati, moje gosli!...«

*

Petnajstega avgusta se je nenadno pokazal stari Jan ob beli ograji kavarniškega vrta. Ob pol petih. Nikogar ni bilo, da bi brisal, božal, predstavljaj, urejal. Molčal je. Obraz mu je bleдел, roke drhte, soj oči ugašal. Glad in boleš duše sta mu glodala obraz. Beli lasje so ležali ob glavi, ko da niso njegovi. Goslar Jan ni jedel, ni pil, ni goslar. Goslar Jan je jako star.

Ura v nunskem zvoniku je odbila pet.

Godci so posedli k svojim glasbilo. Njegov stolec je zasedel mlade. Pesem je lila za pesmijo. Nihče ni videl, kako se je Jan grabil za glavo, če je njegovemu nasledniku zdrsnil lok ali je prst pretrdo pal na struno. Jan je živel z godbo, kot živi črednik med svojimi jagenjci. In pozabil je, da stoji ob beli ograji zunaj tribune.

Kapelnik dvigne taktirko.

Janov naslednik vstane in se vtopi v pesem, vsi drugi prizvanjajo.

Jan bleđi. Usta se mu odpro, oči zablejajo, vse telo se mu pretrese.

Njegova pesem! Pesem, ki jo je kot brezdomec trideset let po trikrat v letu goslar svoji materi, skruni nekdo; skruni mlade, ki mu je kruh odjel. Pesem, ki jo smejo samo njegove gosli v najtišji pobožnosti zapeti! Zakaj to je pesem srcu, ki je neizmerno kot božje...

»Mlade! Tat!«

Jan se zgrabi za ograjo in se vrže na oder. Tam nastavi svoje gosli na srce. Naj ono poje...

Orkester je zanemel, vrt je zavzdihnil ko iz groba, kos na vrhu ko stanja, ki se je mešal med godce, je s čudom zaprl kljun.

Godcem so glasbila zdrsnila z rok; naslonili so se na ograjo odra in si zakrili oči. Poznali so to pesem, poznali Janovo povest. Žene so zajokale, moške so bulili v čudežne gosli in starčka, ki so mu beli lasje v solnčnem zatonu blesteli in oči so se mu nekam zagledale, ko da vidijo Boga... Ta pesem je angelska. Onkraj tega sveta jo pojó...

Hipoma je Jan pesem preklal, polomil lok, pohodil gosli in zakrilil z rokama:

»Ho, ljudje! Ha! Ha! Ha!«

Po glavi se je bíl, bele lase si pulil in strašno zarukal:

»Oskrunili so materino srce! Ha! Ha! Ha!«

Solnce je ugasnilo: stari goslar Jan se je zgrudil v naročje nekdanjih tovarišev in blazno bulil v večerno zarjo...

*Vesela
velika
noč!*